

syndromem – souběhem několika typických příznaků ve vědomí i podvědomí velkých skupin lidí. Protože se ony příznaky vzájemně podporují, odstranit pouze jeden či dva není možné. K těmto obecným charakteristikám je ale nutné doplnit, že složení a role rusofobního syndromu se v jednotlivých státech liší. Ten v Česku má čtyři hlavní opěrné sloupy.

Státní idea

Režim, který se zformoval po sametové revoluci, hledal své ukotvení v dějinách tak, že potlačil vzpomínky na vítězství v 2. světové válce a zdůraznil emoce spojené s 21. srpnem 1968. Převyprávění role Rudé armády při porážce nacistického Německa, bourání soch či oslava vlasovců – to vše je druhotné. Prvotní je odvození státní ideje nového režimu od sovětské intervence v roce 1968. Žádné Palackého stýkání a potýkání s Němci, žádné obrozenecké panslovanství, či dokonce koketování s rusofilstvím – Česko dneška se téměř výhradně definuje jako utlačované Ruskem. Zpětně pak je i odkaz roku 1945 představován jako ruská imperiální rozpínavost ohrožující český stát. V zajetí tohoto klišé působí mainstreamová média a režimní umění.

Kultura a sociální rozměr

Změny po roce 1989 vedly k tomu, že česká veřejnost ve své většině ztratila kontakt s ruskou kulturou. Zároveň je amerikanismus středních tříd spojován s varováním, že spolupráce či spojenectví s Ruskem je cesta k sociálně-ekonomickému zaostávání, orientaci na snížení kvality života a životní úrovně. Žádné ruské úspěchy v kosmu či jaderné energetice, žádné posilování spolupráce Ruska s jinými inovačními ohnisky, než je to západní, žádná architektonická kouzla v Grozném či přeměna Ruska v největšího vývozce pšenice na světě nedokážou proniknout přes příval emocemi kypících „zaručených informací“ o nemoci či krvelačnosti kremelského vládce, vraždění dětí a těhotných žen ruskými vojáky, o úpadku ruské vesnice, nepořádku, byzantské byrokracii...

Pravicový konsensus

Na zmíněnou státní ideu opírající se o karikaturu českých dějin navazuje odpor ke všemu socialistickému, který svorně sdílí vládnoucí politické strany a hlavní sdělovací prostředky. Pro toto uskupení je sovětská osvoboditelská mise cestou do socialistického otroctví, které popírá demokratické hodnoty. I dnešní Rusko je v náznacích spojováno s nebezpečím socialismu, a to v jeho pojetí z dob studené války. Liberálně-konzervativní, tedy nikoliv socialistický charakter převážné části ruských politických elit na tom nic nemůže změnit. Při obecné neznalosti teorie se pak součástí politické kultury stává huntingtonovská geopolitická představa konfliktu civilizací, tedy té západní s pravoslavnou. Součástí pravicového konsensu je i účelové spojování vybraných částí zahraničního obchodu s bezpečností země maskující cynickou orientaci na soukromý zisk jedinců či zahraničních firem bez ohledu na národní zájem.

Zklamání levice

Levicový skepticismus vůči současnému Rusku, který vyrostl z hlubokého zklamání z chování Sovětského svazu v druhé polovině 80. let, není součástí rusofobie, ovšem komplikuje odpor vůči rusofobnímu iracionalismu. Pro velkou část tradiční levice není bezvýznamné, že se Rusko zřeklo socialismu, stáhlo se ze středoevropského regionu a ponechalo levici napospas pronásledování ze strany nové politické elity. Údiv vyvolalo nepochopení ruských národních zájmů ze strany významné části nových moskevských politických i kulturních elit. Jak nedávno konstatoval Germanicus, „problémem současného Ruska je, že oligarchický kapitalismus se dá těžko transformovat do vlastenecké podoby, která by na prvním místě měla ruské národní zájmy“.

Nic nového

Úspěch při řízené proměně české politické kultury po listopadu 1989 je založen na dvou skutečnostech: na chybách, či dokonce zločinech minulého režimu a na formování polistopadové elity z vybrané části střední generace. Nastupující střední generace ztratila emotivní vazbu na rok 1945 a polistopadové změny jí otevřely prostor pro kariérní růst; ten byl zpřístupněn pouze těm, kdo sdíleli novou vizi státní ideje s počátkem dějin od 21. srpna 1968. Tato komiksová historiografie je pouhým symbolem úpadku obsahu i významu vzdělání. Pro politickou kariéru, a to i ministerskou, je dobrá znalost angličtiny plus absolvování nějakého kurzu v USA či Velké Británii důležitější než vysokoškolský diplom. Takto se vytváří obraz války na Ukrajině: věrohodnost informací není dána obsahem, ale zdrojem, ze kterého pochází.

V dějinách je zřídka kdy něco poprvé. Když se za třicetileté války švédské vojsko přiblížilo ku Praze, mohli se jeho velitelé domnívat, že přišli do kraje s tolerancí vůči protestantství – do země s husitskou tradicí, která byla domovinou Jana Amose Komenského. Jenže uplynulo čtvrt století od porážky na Bílé hoře. Vídeňské lustrace mezi českou šlechtou, reprivatizace statků a v neposlední řadě katolické ovládnutí informačního prostoru udělaly své: Praha se proti protestantským vojskům postavila.

Samotná rusofobie má hluboké kořeny v minulosti, které nikterak nesouvisejí s válkou na Ukrajině. Kanadsko-britský historik Philip Longworth v knize Dějiny impéria uvádí, že když Ivan IV. začal válku proti Livonsku, „Němci zděšení jeho pronikáním k Baltu využívali nově vynalezeného knihtisku k očerňování jeho pověsti senzačními zprávami o jeho krutostech. Jen během dvacetiletí 1560–1580 vyšlo v Německu víc než šedesát pamfletů líčících skutečné či domnělé ohavnosti, kterých se měl dopustit v Rusku a v cizině.“ Tyto pamflety popisovaly, jak ruští vojáci „dvaceti tisícům lidí nejprve usekali nohy a ruce a potom měli být pověšeni“; líčily „ohavnosti, jichž se

dopouštěli na vdaných ženách, dívkách a dětech“. A jak Longworth dodává: „Po světě se takto šířila představa, že Rusové jsou smečka zdivočelých kacírů a jejich car vzorem tyrana“.[1]

Anglosaská rusofobie

Nejdůležitější prameny dnešní rusofobie nejsou ale v Německu či Praze – mají anglosaský původ. Nedávno ruský historik Vladimír Děgojev v článku *Krátký kurz dějin britské rusofobie*, který zveřejnil časopis *Meždunarodnaja žizň*, spojil počátky anglické rusofobie také s 16. stoletím a postavou cara Ivana IV. Tehdy angličtí „ekonomičtí diplomaté“ požadovali od Ivana Hrozného monopol na bezcelní obchod a volné využívání volžsko-kaspické cesty do Persie, vytváření anglických osad s vlastními zákony, správou, soudy, dokonce požadovali ruské rukojmí, aby zajistili svoji bezpečnost – jakýsi předobraz „smluvních přístavů“ v době pokusů o kolonizaci Číny. Car tyto požadavky zprvu nezavrhl, požadoval ale na oplátku pomoc Anglie v Livonské válce – což arogantní Londýn odmítl. Ivan Hrozný pak Angličany zbavil všech privilegií, což se rovnalo jejich vyhnání. Uražení angličtí obchodní diplomaté po návratu do vlasti začali publikovat vzpomínky, kde vedle pozoruhodných informací o tehdejší Rusku byly též poznámky o Moskvanech. Odtud pochází představa, že hlavním znakem odlišnosti Rusů od Evropanů, zejména od Britů, je „primitivnost, doplněná něčím, co je údajně vlastní pouze Rusům – opilství, zhýralost, krádeže, vydírání, nevědomost, krutost“.

Rusofobie není jen problém zahraniční politiky, ale i veřejného mínění. Geopolitika je ovšem prvořadá. Ve chvíli, kdy ekonomické reformy a vojenská vítězství Petra I. učinily z Ruska evropskou mocnost, začal jej Londýn vnímat jako konkurenta. Nastoupilo střídání vln konfrontace a spolupráce Velké Británie a Ruska, kdy změnu povětšinou inicioval Londýn. V tomto smyslu je rusofobie jen jedním z projevů paranoidního strachu o britskou či anglosaskou nadvládu. Když se objevil konkurent, který byl schopen sjednotit Evropu a ohrozit tuto hegemonii – Napoleon, císař Vilém II. či Hitler – Londýn se sblížil s Ruskem. Jakmile nebezpečí Napoleona

pominulo, už na Vídeňském kongresu se Britové starali o to, aby Rusko z vítězství příliš nevytěžilo. Následovala Krymská válka, která měla zabránit ruskému zisku na úkor umírající osmanské říše, a Velká hra – zápas mezi britskou a ruskou říší o Střední Asii. Tehdy se v dílech amerického kontradmirála Alfreda Mahana a britského geografa Halforda Mackindera zrodila anglosaská geopolitika plná rusofobních pověr. Velkou hru zakončilo vytvoření Trojspolku, paktu Berlína, Vídně a Říma. Britskou pomoc ruskému carovi v 1. světové válce později někteří historici označili za záměrné zavedení ruských financí do pastí. Následná revoluce, občanská válka plus zahraniční intervence oživily nejdivočejší anglické sny o rozdělení Ruska, které se objevily už v době rozkladu ruského státu na přelomu 16. a 17. století, – a také po rozpadu Sovětského svazu.

Druhá světová válka je obdobím nejslavnější spolupráce Londýna a Moskvy. Neznamenal ale únik z pastí rusofobie. Už v květnu 1945, kdy Spojenci slavili vítězství nad nacistickým Německem, dal britský premiér Winston Churchill pokyn připravit plán operace *Unthinkable* – plán vojenského útoku na Sovětský svaz.

Rusofobní past

Problémem rusofobie není kritika Ruska. Neexistuje žádný stát či národ, který by měl nevinné dějiny a zcela bezproblémovou politiku. Nejedna výtka na adresu Ruska je jistě oprávněná. Jenže také neexistuje žádný stát a národ, který by měl ve své historii a politice pouze zápory. Rusofobie je ale jednostranná, vyvolává strach z Ruska tím, že potlačuje klady a vybírá jen zápory, které zpravidla zveličuje a případně si je vymýšlí. Navíc nabízí falešné a nebezpečné pseudovysvětlení pomocí nesmyslné charakteristiky ruského etnika. A někdy také mění stěny ministerstev na politický kýč.

Když ve 20. a 30. letech začala ve Velké Británii a USA vznikat nejrůznější sovětologická či kremlologická výzkumná pracoviště, rusofobie dostala ideologický smoking: místo o udržení hegemonie se

začalo mluvit o boji za svobodu a demokracii. Přesto stále platí, že hlavním zadáním rusofobie je napomáhat udržet hegemonii nejdříve Londýna, nyní Washingtonu. Proto rusofobii v posledních letech začíná doprovázet sinofobie. Strach, který tato fobie přináší, je vytvářen z dlouhodobě uměle pěstovaného obrazu ruské hrozby. I když se rusofobie tváří v tvář válce na Ukrajině může jevit jako odůvodněná, předvídavá či pravdivá, zformovala se dlouho před ruskou intervencí. Což platí i o Česku. V době, kdy byl smíchovský tank přemalován na růžovo, politika Moskvy i její vztah k dějinám byl na míle vzdálen tomu, co rusofobní výklad dějin a politiky nabízí. Naopak, rusofobní chování Západu po rozpadu Sovětského svazu zásadním způsobem přispělo k ukrajinské krizi.

Rusofobní syndrom se v Česku upevnil tak, že jej nelze odstranit bez nové masové sociální zkušenosti. Pohled na geopolitickou mapu nejbližších desetiletí však už dnes ukazuje něco jiného. Vedle stále sebestřednějších Spojených států vyrůstají nová mocenská centra – čínské, indické, brazilské, pravděpodobně i turecké a íránské, o rovnoprávné postavení se hlásí Afrika... A tak se nabízí otázka: může Evropa v tomto světě blízké budoucnosti hrát významnou roli bez Ruska?

Odkazy:

[1] LONGWORTH, Philip: Dějiny impéria. Sláva a pád ruských říší. Praha-Plzeň: Pavel Dobrovský – BETA a Ševčík, 2008, s. 94 a 103.